

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD

Mondotta NÉGYESY LÁSZLÓ alelnök.

Tisztelt Közgyűlés!

Midőn abban a megtisztelő feladatban eljárók, hogy egészségi okokból távollevő szeretett elnökünk helyett társaságunk mai közgyűlését vezessem, úgy érzem, hogy az a néhány szó, amit e székől mondanom kell, nem illethet más tárgyat, mint azt a nagy szellemet, akinek ez évben minden irodalmi intézményünk lelkes és meleg ünnepet szentel, s akinek a mi munkánkhoz való viszonyáról ihletett ajak mai napirendünk főpontjaként szólni fog.

Hol dobbanna meg melegebben a magyar szív Arany János születésének százéves ünnepén, mint ebben a körben, ahol az irodalom tisztelete és vizsgálata élethivatás, ahol e hivatáshoz szeretetet anyyiak szívében épen Arany költészetének varázsa gerjesztett, s ahol Arany költészetének anyyi elméleti vizsgálója találkozik?

Látjuk a csodát, ami e száz év alatt Magyarország szellemi életében végbement, s hogy szemünk fel van fegyverezve, ez a körülmény nemhogy csökkentené, inkább növeli a jelenségek és személyek csodaszerű hatását.

E száz év alatt, 1817-től 1917-ig háromszor forogtunk halálos válságban. 1817-ben egészen frissek voltak a békók, melyeket a szent szövetség Európaszerte rárakott a szellemre, melyet a XVIII. század felszabadított s mely a szabadság túlságaitól már megtisztulva alkotó munkára vágyott. A feltörekvő és erőhatalommal visszaszoritott energiák kínos feszültségben tartották a népek lelkét. Nekünk a reakció nemcsak művelődési és politikai szabadságunkat és társadalmi fejlődésünket, hanem nemzeti létünket is fenyegette, s a veszedelmet végletessé tette a nemzeti közérzés mély sülyedtsége. De az irodalomban már jelentkező eszméletesség átsapott a közéletre is, a nemzet életakarata megmozdult s mikor a júliusi forradalom Európa nyugotán megrázta a reakció oszlopait és a reformeszmék utat törtek maguk-

nak, nálunk is kitűzi Széchenyi a reform útjait: anyagi és szellemi kultúra által erősíteni nemzetiségünket.

S lön új idő — a régi visszacsökkent —
Reményben gazdag, tettben szapora.

A nemzeti lét átlendült a holt ponton; a nemzet a korszerű haladás útjára lépett, századok mulasztásait lázas igyekezettel pótolni törekedett, megkezdte állami és társadalmi berendezkedésének modern átalakítását s Európa nemzeteivel szolidaritásban törekedett megoldani a helyzeténél és hivatottságánál fogva reá váró feladatokat. A másik nagy megpróbáltatás e lelkes törekvéseink teljesülésének küszöbén ért bennünket, mikor 1848-9-ben újra megingott a talaj Európa népei alatt, s a fegyveres küzdelem a reakcióval nálunk érte el legnagyobbszerű arányait. Nekünk ismét nemcsak a haladásért, hanem nemzeti létünkért kellett küzdenünk az idegen abszolutizmus ellen. Erőkifejtésünk az időleges bukás után megérlelte gyümölcseit s a magyar nemzeti állam biztosabb alapokat nyert, mint 1526 óta bármikor. Egy félszázada sem fejlődhetett ez alapokon, mikor ránk szakadt az újabb, az előbbieknél még félelmesebb és véresebb válság, a mostani világháború, reánk nézve az élet-halál harca.

Ki hitte volna 1817-ben, hogy három évtized mulva a magyarság két nagyhatalom ereje ellen dicsőséggel fogja megtámadott szabadságát oltalmazni, s ha elbukik, nemsokára feltámadni? Ki hitte volna, hogy egy század mulva régi ellenfeivel szövetségben az egész többi világ erejével dacolni fog?

Hogy ezt a háromszoris halálos megpróbáltatást elbirtuk, abban örökre szóló érdeme volt irodalmunknak, mely maga is e száz év alatt aránytalanul nagyobb fejlődést vett és több értéket termelt, mint addigi életünk egész folyamán. A XIX. század magyar irodalmában megvalósult nagy értékek a könyvek és az iskola útján áthatva a nemzeti értelmiségbe, meghatványozták annak szellemi és erkölcsi erejét, táplálták érzésvilágát s képessé tették vezető, szervező hivatásának fokozottabb teljesítésére.

Aranynak a közlélek e kifejtésében, a nemzeti lélek e formálásában többi nagy krtársra közt egyik legfőbb szerepe van.

Ő a magyarság szemléleti képeit és emlékeit, hagyományait vette fel lelkébe és adta vissza még jobban átszűrve, a nemzetnek. Nem csupán a jelen érzelmeit, hanem a nemzetnek, mint történeti életet élő személynek az érzelmeit öntötte költői formába és tette a jelenkor lelki háztartásának tényezőjévé. Az ő lelkében az egész nemzet történeti emlékezete él és alakul át költői módon a közlélek számára új erővé. Mikor megteremti alakjait, a magyar fajnak e halhatatlan

típusait, akkor is mint a nemzeti léleknek egyik szerve működik. Amit a magyarság lelke századokon át szépet, jót gondolt a derék magyar emberről, azt testesíti meg kedves alakjaiban; magyar világnézetet, magyar hangulatot tolmácsol s a magyar népköltés ízlésformáit értékesíti.

S amellett, hogy ennyire magyar, mennyire egyéni is! Mindegyik költeményén rajta van az ő szellemének bélyege, s mindegyiknek mélyén, az epikus nyugalom, vagy a drámai erő alatt ott érezzük a költő szubjektív lírizmusát. És magyarsága mellett mily európai! Teremtő ereje mellett mennyire művészi! Nincs költőnk, akinek az övéhez fogható világirodalmi kulturája volna, s aki a Múzsától nyert őstehetséget annyi tanulmánnyal gazdagította volna. Hagyomány és egyéni kezdemény — minden fejlődésnek e két legfőbb összetevője, — tanulmány és teremtő erő, művészet és tartalom, magyarság és európaiság, mindezek ritka összhangban egyesülnek nála s biztosítják költészetének klasszikus maradandóságát. És ő a mi legklasszikusabb költőnk.

Mily gazdag tőke az ő költészete a nemzet számára! S mennyi tárgya a tanulmánynak a kritika és az irodalomtörténet számára! Hiszen ő az a költőnk, aki legsokszorosabb vonatkozásban van a világirodalom jelenségeivel!

Talán a mostani ünnep lendülete meghozza annak a régi vára-kozásnak a teljeseését is, hogy egy tudományos Arany-életrajzunk készüljön, egy olyan életrajz, amely az ő lelki evolúcióját tünteti fel s alkotásait mint e lelki történet termékeit érteti meg. A serény részletmunkálatok, melyeket e társaság tagjai folytatnak, becses adalékokat szolgáltatnak e feladathoz.

Különös kedvvel folynak most azok a vizsgálatok, melyek Arany költészetének egyetemes irodalmi kapcsolatait derítik fel. Igen helyesen; rá kell mutatni e ritka-műveltségű nagy költő szellemének lehetőleg minden vonatkozására. Egyet ne feledjünk azonban soha kimutatni és lelkiismeretesen megállapítani. Nem először hangoztatom e helyről, de nem hangoztathatom eléggé, hogy a «forráskutatás», a «hatás» kimutatása — csak félmunka s a közönség szemében a költőnek mintegy negatív képét idézi fel. Könnyen az a látszat támad, mintha a költő eredetisége eltűnnék, vagy más szóval: úgy tetszhetnék, mintha ez vagy az a nagy költőnk merő kölcsönzésekből állna. Természetes, hogy a legtanultabb költőnél lesz a legtöbb «hatás»; Aranynál van tán a legtöbb. Különböztessük meg, hogy ez nem kölcsönzés, hanem nemes értelemben vett «hatás». A napsugár *hat* a virágra, színt csal szirmaira, segíti fejlődni illatát, méznedvét, de nem a napsugár a színes, az illatos, az édes, hanem a virág. Aranynál a vett

hatás mindig csak tényező, csak eleme új alakulatnak. Az irodalmi áramlások lényege abban áll, hogy az egyik szellemből a másikhoz eljutó tényezők ott új szinthezisbe lépnek s új egységet alkotnak. Ez az irodalmi élet szerves chemiája. Ezt az új szinthezist ne mulasszuk el lelkiismeretesen felmutatni és meghatározni. A «hatás» egyoldalú feltüntetésével csak felét oldottuk meg feladatunknak, s nem voltunk egészen pontosak. Aranyon meglátszik, hogy egy-egy korszakban görög klasszikusokkal, vagy Byronnal, vagy Shakespeare-rel, vagy a Nibelung-énekekkel és a germán hősmondával, olasz epikusokkal, skót balladákkal vagy spanyol románcokkal foglalkozott; de amit alkot, mindaz elsősorban *magyar* és *Arany*-szerű. A mézen is megérik az évszakok virága, az akác, a rózsa, az őszi flóra, de azért mindegyik méz, s a lepke hiába szívja ki a virággelyhek nedvét, nem készít belőle mézet.

Szeretném ma felhívni a t. Társaság figyelmét még egy feladatra.

Bármily fényes része van is Arany költészetének a mai magyar értelmiség szellemében, meg kell állapítani, hogy még nem érvényesült kellő mértékben.

Általán is a nemzeti léleknek az a kiépítése, mely a XIX. század közepén oly hatalmas erővel folyt, nem fejeződhetett be. Meggátolta a nemzeti katasztrófa, nem szolgálta eléggé később hiányosan visszaállított alkotmányosságunk s akadály volt gazdasági elmaradásunk is.

A magyar nép fölött mostoha évtizedek vonultak át, ezek folyamán a nemzeti lélek nem jutott el mindama javainak birtokába, melyeket neki gondolkodói és költői megteremtettek. Épen Arany költészete sem válhatott annyira az egész nép birtokává, mint kívánatos lett volna.

Arany úgy képzelte a maga költői hivatását, mint Petőfi, hogy az egész nemzetnek kell énekelnie és a nép ajkára kell hullatnia keblének mennyei mannáját. Mannát, szent és tiszta lelki táplálékot akart nyújtani, melytől a nép nemesedjék, lelkében emelkedjék, nemzeti tudatában és erkölcsében megerősödjék, költői ereje és ízlése eredeti módon fejlődjék. Az ő költészete erre a legteljesebb mértékben alkalmas volt. Hatott is, de korántsem a kívánatos mértékben. Örök kár, hogy kiadói, üzleti szempontok megbénították ez alkotások terjedését, s a nép gazdasági viszonyai nem kedveztek a jelentékeny árú kötetek forgalmának. Mennyi lélekfejlesztő hatás veszett így kárba évtizedek során! Mennyivel több volt még meg akkor a nép régi lelkivilágából és emlékeiből, mint ma, s a nép erényeinek és emlékeinek folytonosságát mennyire biztosították volna e költemények! A legújabb gazdasági és szociális viszonyok hirtelen megváltoztatják

a nép eddigi életmódját és képzetvilágát, talán kiforgatják a népet egész jelleméből, melynek sajátos előnyeit Arany annyira kiemelte műveiben!

De talán még nem késő. Még meg lehetne menteni a nemzeti lélek folytonosságát a magyar nép tömegeiben a népművelés célszerű szervezésével. S erre a célra hasonlíthatatlan eszköz lehetne épen Arany költészete. Minél jobban megkedveltetjük Arany főműveit, annál magyarabbnak, derekabbnak, erkölcsösebbnek, jobb és eredetibb izlésűnek őrizzük meg a magyar fajt, a magyar nemzetet.

Arany költészete nagyszerű kondenzátora a nemzeti léleknek. A benne felhalmozott energiát jobban fel nem használni bűn volna nemzeti létünk ellen.

Ime, a gondviselés így szól hozzánk: Küldök nektek költőt, a ki vissza tudja állítani a nemzeti eszmélet és nemzeti sajátságok folytonosságát; adok neki erőt, hogy a magyar költői izlést a legfőbb fokra emelje s remekműveket alkosson; adok neki intuiciót, mint alig más nemzet költőjének ebben a korban, hogy belásson százados multak lelkébe s rekonstruálja azt, ami elveszett. Abból, amit alkot, tápláljátok lelketeket, s meg fogtok ifjodni, meg fogjátok erősíteni nemzetiségeteket. — Nekünk nem szabad ezt az intést meg nem érteni. Nekünk Aranyt ki kell vinnünk a nép közé s mentül többünknek, mentül nagyobb odaadással terjeszteni.

Azt hiszem, ezt a feladatot a magyar értelmiség még fogja érteni. De értsük meg elsősorban mi, az irodalom történetének munkásai. Kiki közülünk, ahol s amit tehet, tegyen ez irányban. Lesznek talán, akik sokat tehetnek.

Erre a feladatra felhíván tisztelt tagtársaim figyelmét, az Irodalomtörténeti Társaság V. évi rendes közgyűlését megnyitom.